

Analýza domového fondu ako jedného z faktorov identity mesta (na príklade Modry)

Anna MÁRIÁSSYOVÁ, Daniel GURŇÁK

Abstract: *The aim of this paper is to discuss the current trends of historico-geographical research of urban development and apply the proposed method on a chosen town. The paper is divided into two parts; in the first part an overview of traditional methods of historico-geographical analysis of town development is presented and it is argued why more detailed scale should be used when conducting urban development research. In the second part of the paper the proposed method is applied on the example of Modra, an historical town surrounded by valuable historical cultural landscape. It is studied on a building-level in order to better understand its impact on identity-making process and therefore it is argued that only detailed and specific analysis will lead to the most accurate results of the research. Specifically, the age of housing stock is examined regarding to the identity.*

Keywords: *identity, housing stock, cultural landscape, Modra*

Úvod

Problematika geografického výskumu identity regiónu sa v súčasnej geografii stala jednou z rozvíjajúcich sa tém. Poukazuje sa na úzku prepojenosť pojmu identita s ďalšími pojmami ako je najmä *genius loci* (Vencálek 2013). Táto téma je súčasťou širšej odbornej diskusie, ktorá ďaleko presahuje hranice geografie a súvisí s rozvojom súčasnej postmodernej spoločnosti a fenoménom globalizácie. Rozvoj podobne orientovaných výskumov na pôde geografie je nepochybne súčasťou dlhodobej reakcie na predchádzajúce etapy rozvoja kvantitatívnej geografie. Práve otázky skúmania identity lokality (regiónu) sú špecifické tým, že na prvý pohľad sa môže zdať, že majú veľmi obmedzené možnosti narábania s tvrdými dátami. Už len samotná diskusia o tom, čo všetko formuje identitu regiónu, a teda aké všetky faktory je nutné analyzovať, je veľmi rozsiahla. Nemožno ani očakávať, že by sa podobná diskusia niekedy celkom uzavrela. Skôr je pravdepodobné, že k poznaniu problematiky identity regiónu a jej formovania sa budú pridávať nové a nové návrhy a metódy analýz jej jednotlivých aspektov. S týmto zámerom predkladáme i náš príspevok venovaný na prvý pohľad pomerne úzko zameranej problematike prepojenia architektúry a výstavby sídla s formovaním jeho regionálnej identity. Jeho cieľom je okrem kritického zhodnotenia súčasných historickogeografických prístupov k výskumu premien mesta aj aplikácia navrhutej metódy analýzy domového fondu na mesto Modra. Táto analýza sa bude opierať predovšetkým o faktor veku domovej zástavby, samozrejme v širších priestorových súvislostiach, pričom pozornosť bude venovaná aj potenciálu domového fondu a charakteru zástavby na vytváraní identity mesta.

Analýza domového fondu je pomerne netradičným prostriedkom skúmania identity mesta, hoci podľa mnohých prác zaoberajúcich sa otázkami identity m(i)esta ide o jej nezastupiteľnú súčasť. Paasi (1986) tvrdí, že subjektívne vnímanie identity regiónu zo strany jeho obyvateľov je silne spojené s prítomnosťou historických štruktúr, ktoré sú v krajine dodnes prítomné. Všeobecne sa krajina a jej štruktúry pokladajú za jednu z báz vytvárania regionálnej identity (Mansvelt, Pedrolí 2003). Pod pojmom krajina a kultúrna krajina sa často chápe iba poľnohospodárska krajina, respektíve okolie sídel, ale jej významnou zložkou je aj ur-

báňa krajina, o ktorej sa výskumy identity nezmieňujú až tak často. Explicitne o nej vo svojej práci hovorí Kasala (2009), ktorý za zložky identity považuje prírodné prostredie, sociálne prostredie a kultúrne dedičstvo. Sem zaraďuje práve charakteristický architektonicko-urbanistický ráz a významné dominanty a pamiatky. Brown (2006) a Brown a Raymond (2007) pri skúmaní jednotlivých prvkov identity zistili, že pre obyvateľov regiónu je jej kľúčovou zložkou estetická hodnota, ktorá sa výrazne viaže aj na štruktúru domového fondu. Na základe uvedeného teda môžeme konštatovať, že charakter zástavby sídla má nezastupiteľný význam vo formovaní lokálnej identity v rôznych smeroch a mala by sa mu venovať pozornosť aj v geografických výskumoch.

Vybrané problémy výskumu vývoja sídiel z pohľadu geografie a historickej geografie

Historickogeografický výskum sídiel predpokladá veľmi dôrazný interdisciplinárny prístup tak z pohľadu geografie, ako aj z pohľadu historických vied. Na tomto mieste nebudeme rozoberať do detailu problémy, s ktorými sa najmä v slovenských podmienkach borí historická geografia a ktoré sa týkajú aj témy, akou je historickogeograficky orientovaný výskum vývoja sídiel. Viac sme o tejto problematike pojednávali inej štúdií (Gurňák 2015), zhrnieme len niektoré závery, z ktorých vychádzame v predkladanom príspevku. Problémom je, že na Slovensku často chýba skutočné prepojenie medzi geografickým a historickým výskumom aj prípade vývoja sídiel. V rámci geografických prác venovaných sídlam, dochádza nezriedka k zjednodušovaniu pohľadu tým, že sa skutočné naplnenie pojmu historickogeografický v skutočnosti zamieňa za historický. Často ako súčasť širšie orientovaných výskumov sa historický vývoj, v tomto prípade sídla, vníma iba ako doplnok vo forme skráteného chronologického opisu istých historických faktov, pričom sa nezriedka stráca hlavný geografický aspekt výskumu – dôraz na priestorové relácie. Skôr sa teda preberá historiografický prístup k problematike, sme však toho názoru, že skutočný dôraz na priestorové relácie, samozrejme zasadené v konkrétnych časových rámcach, má z pohľadu geografie nezastupiteľný význam.

Otázkou samozrejme je, prečo hovoríme pri historickogeografických výskumoch sídiel najmä o mestách. Treba povedať, že v tradičných rozvinutých centralizovaných spoločnostiach zohrávali od úsvitu dejín, teda od staroveku, mestá nezastupiteľnú úlohu ako jadrá inovácií, politickej moci, ekonomického a kultúrneho rozvoja celých spoločností, a to bez ohľadu na to, aká (často nepatrná) časť celkovej populácie v sídlach tohto typu žila. Nechceme tým samozrejme znižovať význam vidieckeho osídlenia, ktorý bol navyše v minulosti (nielen z demografického hľadiska) oveľa dôležitejší ako v súčasnosti. Poukazujeme len na skutočnosť, že práve mestá vytvárali svojou kombináciou rozličných funkcií, ktoré našli prirodzene aj odraz v ich fyzickej podobe, punc výraznej individuality a stávali sa nositeľom významných prvkov identity nielen vlastnej, ale celého svojho širšieho zázemia. Je preto logické, že v historickej geografii sa, pokiaľ ide o sídla, venuje aj v zahraničí pozornosť prioritne mestám. Z tohto pohľadu je pre stav výskumu na Slovensku symptomatické, že je jednou z posledných krajín strednej Európy, kde doposiaľ nezačali vychádzať edície historických atlasov miest¹, pritom samozrejme existuje množstvo odborných a často veľmi kvalitných monografií venovaných dejinám jednotlivých slovenských miest či obcí. Samozrejme, pokiaľ ide o historickogeografický výskum vývoja, resp. premien mesta, existuje mnoho spôsobov, ako k nemu možno pristupovať. To, ako sme vyššie uviedli, že často v geografických prácach venovaných sídlam prevláda klasický deskriptívny prístup je síce fakt, no

¹ Aktuálne pod záštitou Medzinárodnej komisie pre históriu miest vychádzajú edície historických atlasov miest už v 17 európskych krajinách a evidovaných je spolu už 520 vydaných zväzkov (Mapový portál Historického atlasu měst České republiky 2016).

i v tomto ohľade existuje mnoho variácií a v zásade tento prístup ani nie je možné odmietnuť. Našou snahou je poukázať na možnosti, ako je možné tento prístup k výskumu premien mesta obohatovať práve o geografický, teda priestorový rozmer.

Historická geografia ako geografia minulosti môže pri svojich výskumoch využívať prakticky rovnaké metódy ako súčasná geografia, len s tým rozdielom, že pri ich výbere a aplikácii musí zohľadňovať isté limity, ktoré vyplývajú z dostupnosti a povahy dát k danému obdobiu. Je pochopiteľné, že kvantita i spoľahlivosť dostupných dát klesá, prirodzene nie lineárne, s narastajúcou časovou vzdialenosťou smerom do minulosti. Tento základný vzťah je veľmi limitujúci, najmä ak je historickogeografický výskum zameraný na rekonštrukciu, či analýzu stavu krajiny alebo jej vybraných zložiek v danom časovom horizonte. No historickogeografický prístup možno vnímať i ako parciálnu časť širšie koncipovaných geografických výskumov zameraných na súčasný stav krajiny, kedy tento stav krajiny, či sídla ako jej súčasť, logicky vnímame ako výsledok interakcií a vývojových procesov z nedávnej i vzdialenejšej minulosti. A práve existencia historických štruktúr krajiny, je podstatným prvkom subjektívneho vnímania identity regiónu, ako sme už uviedli v úvode. Otázka je, ako sa v rámci výskumu uvedených historických štruktúr krajiny v zmysle Paasiho (1986) postaviť. Jednou z možností je podrobná katalogizácia týchto štruktúr, pokiaľ možno v priestorovom kontexte. Základnou otázkou je, čo bude stanovené ako historická štruktúra krajiny. Napríklad Lacika (2015) sa na území Podmalokarpatského regiónu zamerával predovšetkým na fenomén kultúrnych pamiatok, ktoré vníma ako kľúčové prvky historickej kultúrnej krajiny, pričom túto chápe ako jednu z vrstiev súčasnej kultúrnej krajiny. Objekty, ktoré boli katalogizované kompetentnými úradmi ako kultúrne pamiatky, spravidla tvoria nepochybne veľmi významnú, nie však jedinou historickú zložku vnímania regionálnej identity. Z nášho pohľadu je nutné nezanedbať aj význam plošného prístupu k výskumu danej časti kultúrnej (v našom prípade mestskej) krajiny. Lacika v spomínanom výskume preferuje veľmi detailný bodovo orientovaný prístup, ktorý je zameraný predovšetkým na podrobnú katalogizáciu atribútov záujmových objektov, pričom geografický charakter je zdôraznený sumarizáciou vybraných priestorových charakteristík týchto objektov (lokalizácia, vzťah objektu k priestoru v niekoľkých rovinách). Takto orientovaný výskum má svoje uplatnenie skôr v rovine aplikácie – pre potreby rozvoja regiónu s využitím kultúrno-historického potenciálu. Sme však toho názoru, že pri výskume identity regiónu, je nutné pristúpiť aj k hľadaniu širších časopriestorových vzťahov a súvislostí práve pri analýze historických štruktúr krajiny.

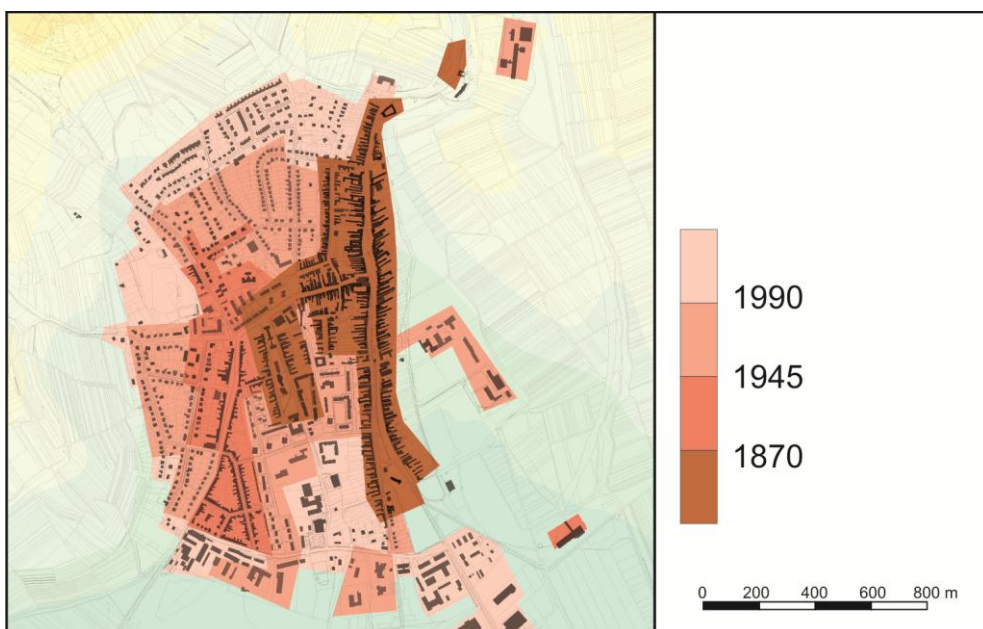
Ak na základe uvedeného chceme v historickogeografickom výskume vývoja mesta uplatniť aj tento časovo-priestorový prístup, z hľadiska kartografického spracovania sa ako ideálne javí mapovanie mesta formou areálov. Tento prístup, samozrejme s dôrazom na priestorovosť, je tradične uplatňovaný v geografii napríklad pri analýzach funkčných priestorových štruktúr miest. Z hľadiska výskumu historickogeografického vývoja miest je jednou z najčastejšie používaných metód analýza územného vývoja mesta, spravidla formou mapovania plošného rastu intravilánu. Výhodou tohto prístupu je, že na jeho aplikáciu sú dostačujúce jednoduché dáta v podobe historických máp (v našom prostredí najmä máp z vojenských mapovaní, topografických máp, prípadne plány miest). Takto skonštruované mapy (obr. 1) podávajú základné informácie, kedy sa v stanovených časových intervaloch mesto územne rozširovalo. Pričom platí, že morfológia takto vyčlenených areálov, či ich vzájomný pomer vytvárajú v prípade analogického mapovania viacerých sídiel priestor pre typizáciu sídiel/miest na základe ich územného vývoja. Z hľadiska vzťahu k regionálnej identite je však tento prístup nedostatočný, pretože neodhaľuje premeny v rámci intravilánu. To, že sa isté územie stalo v istom časovom momente súčasťou intravilánu mesta totiž len vymedzuje istú krajinú medzu (v tomto prípade časovú a priestorovú), ktorá navyše nemusí byť absolútna. Napr. ak bolo isté územie zastavané, resp. stalo sa súčasťou intravilánu mesta v danom

období, tak logicky predpokladáme, že na tomto území nemôže existovať zástavba z predchádzajúcich období, teda výskyt historických štruktúr mestskej krajiny je týmto jasne vymedzený, no iba takpovediac „zdola“. Nemala by tam síce existovať staršia zástavba, ale na druhej strane pri takomto mapovaní nevieme zistiť, či a v akej miere na danom území existuje mladšia zástavba. Detailnosť uvedeného prístupu sa významne zvýši, ak sa pri mapovaní územného vývoja mesta neobmedzíme iba na plošný rast intravilánu mesta, ale zohľadníme pri istom stupni generalizácie aj jeho vnútornú funkčnú priestorovú štruktúru. Časovo odstupňovaná séria takýchto analýz funkčnej priestorovej štruktúry mesta tak odhalí, na rozdiel od predchádzajúcej metódy, už aj zmeny v rámci vývoja intravilánu mesta (Gurňák 2015), no iba v prípade, že dôjde k zmene funkčného využitia jednotlivých areálov v rámci mesta. Opäť tak dospejeme k tomu, že ani táto metóda neodhalí v plnej miere a dostatočne detailne nami hľadané existujúce historické štruktúry mestskej krajiny, resp. ich môže predpokladať i tam, kde už reálne neexistujú.

Na základe uvedených úvah tak dospejeme k tomu, že požadovanú mieru detailu pri analýze historickogeografického vývoja mesta dosiahneme tým, že prejdeme až na úroveň jednotlivých budov. Tým už sa samozrejme blížíme k hranici toho, čo je možné ešte považovať za metódu areálov a čo už za bodovú metódu. Vychádzame z predpokladu, že aj budova predstavuje na mape istý areál. Ak sa zameriavame na hľadanie uvedených historických štruktúr mestskej krajiny, tak opäť je základným kritériom čas, v danom prípade jednotlivých budov ich vek. Samozrejme predstava exaktnej databázy objektov (budov) v rámci mesta s presnými údajmi o letopočtoch výstavby každej z nich nie je síce teoreticky nereálna, ale spravidla ťažko realizovateľná. Pre praktické účely výskumu však postačí i zaradenie budov do určitých vekových kategórií. Tie však nemôžu byť stanovené náhodne, ale musia vychádzať jednak z dostupných dát (v tomto prípade je to už kombinácia historických kartografických podkladov, literárnych zdrojov, obrazovej dokumentácie a iných prameňov vrátane terénneho prieskumu), jednak by mali brať do úvahy širšie historické súvislosti (vymedzenie vekových intervalov na základe historických etáp spojených s konkrétnym politicko-ekonomickým usporiadaním a pod.). Cieľom takéhoto mapovania nie je len katalogizácia budov v meste podľa veku (obr. 2), ale aj následná analýza ich priestorovej distribúcie a vzájomných relácií. Zjednodušene môžeme uvažovať v tom zmysle, že čím sú budovy staršie, tým tvoria výraznejšiu historickú krajinnú štruktúru. No dôležitá je už spomenutá distribúcia a priestorové vzťahy – teda či budovy daného veku tvoria rozsiahlejší súvislý areál v rámci mesta alebo sa vyskytujú iba sporadicky. Ďalšou otázkou je početnosť a tiež podiel jednotlivých vekových kategórií budov na domovom fonde mesta. Pokiaľ ide o priestorové vzťahy, dôležité je sledovať i vzájomný súlad, či naopak nesúlad priestorovej distribúcie jednotlivých vekových kategórií domového fondu s už spomenutým plošným rastom intravilánu mesta (obr. 5), teda v akej miere zodpovedá vek existujúceho domového fondu v danom areáli dobe, kedy sa tento areál stal súčasťou intravilánu. Významným prvkom identity regiónu je totiž aj kontinuita vývoja.

Sme si vedomí, že opísaný prístup k analýze domového fondu je stále značne generalizovaný na to, aby mohol byť bezprostredne vzťahnutý k identite daného mesta. Na to, aby bolo možné tieto vzťahy spoľahlivejšie identifikovať, je nutné pristúpiť už k viac či menej detailnej opisnej analýze domového fondu z hľadiska jeho iných charakteristík (architektonických, estetických, funkčných apod.), ktorá by však mala definovať (až na výnimky) celé kategórie či skupiny budov, pričom tie môžu byť totožné so stanovenými vekovými kategóriami alebo môžu v rámci nich vymedzovať stanovené subtypy. Dokonca môžu nastať aj prípady, kedy uvedenými charakteristikami vymedzené kategórie domového fondu zahrňujú v sebe viac vekových kategórií domového fondu (obr. 3, 4).

Vyššie uvedené postupy sme sa rozhodli aplikovať pri výskume mesta Modry, ktoré je tradične uvádzané ako príklad malého mesta, ktorému sa podarilo si uchovať vo vysokej miere svoju tradičnú identitu.

Obr. 1. Plošný rast intravilánu mesta

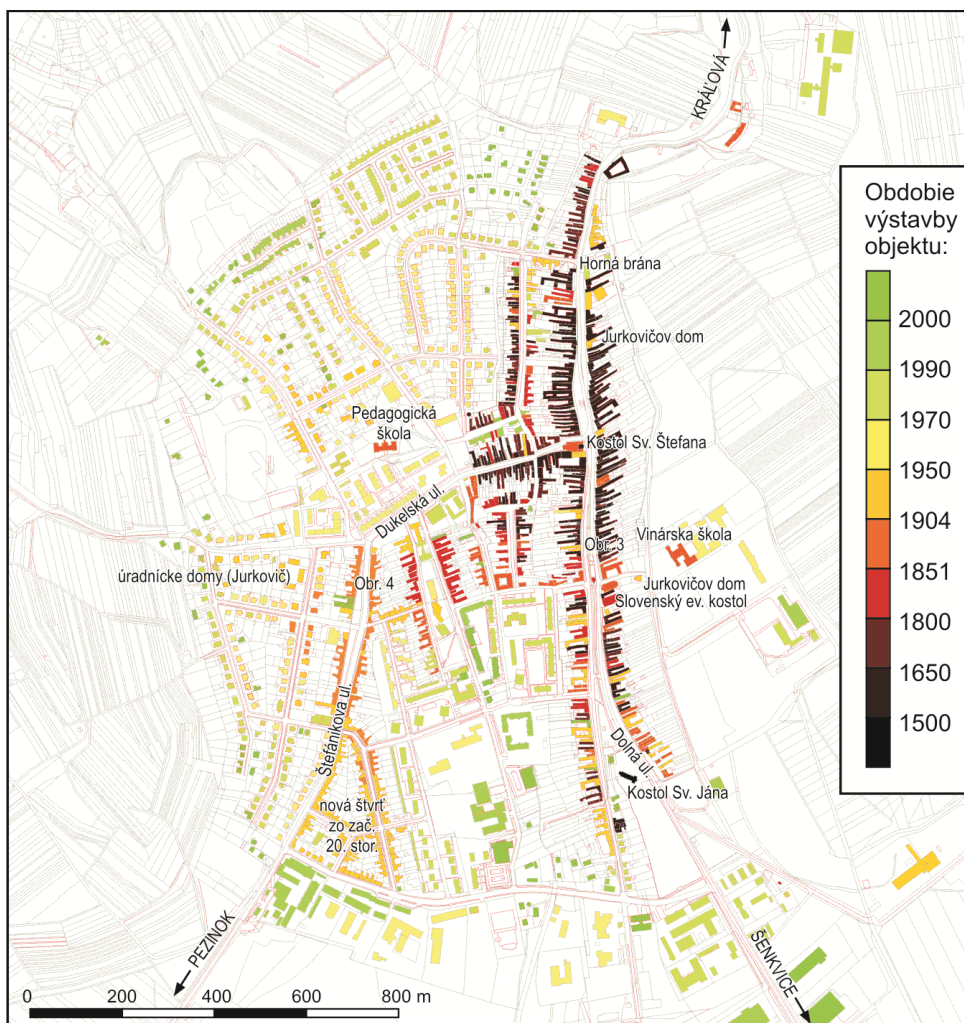
Územný vývoj Modry

Prvé trvalé osídlenie na území Modry sa na základe archeologických nálezov datuje najneskôr do 9. storočia a bolo doložené na hradisku, tzv. „Zámčisku“. Samotné mesto sa prvýkrát spomína v listine z roku 1256. Približne v tomto období sa stalo hlavnou obživou obyvateľstva vinohradníctvo, hoci významné zastúpenie mali aj remeslá, hlavne džbáňkarstvo. Centrum mesta bolo pôvodne situované pozdĺž potoka severne od kostola sv. Jána Krstiteľa zo 14. storočia, postupne sa budovaním meštianskych domov presunulo ešte severnejšie a z pôvodného centra sa stalo predmestie. Významnú úlohu v územnom vývoji Modry zohralo udelenie výsad slobodného kráľovského mesta v roku 1608. Okrem mestských práv znamenalo aj povinnosť obohnat' mesto hradbami a vlastniť poddanskú dedinu, čo bolo impulzom na založenie obce Kráľová (dnes mestská časť) a hlavne vybudovanie fortifikačného systému. Tým sa mesto definitívne rozdelilo na vnútorné mesto a tri predmestia, ktoré sa nachádzali za hradbami a oddelovali ich mestské brány. Toto rozdelenie pretrvalo až do druhej polovice 19. storočia, keď boli zbúrané Dolná a Pezinská brána. V tom čase sa Modra rozrastala, podľa súpisu obyvateľov sa v nej nachádzalo 581 domov, kým na konci 17. storočia ich bolo 292. Rozvoj mesta bol však obmedzený dvoma skutočnosťami. Zánik cechov v roku 1872 mierne utlmil hospodárstvo mesta, no väčšie problémy spôsobila výstavba železnice, ktorá Modrou neprechádzala a z Pezinka smerovala na Šenkvice. Nepomohli ani neskoršie snahy predstaviteľov mesta o dodatočné vybudovanie železnice smerujúcej cez Modru na Trstín alebo aspoň prípojky do Šenkvic. Efekty priemyselnej revolúcie sa tak Modry prakticky nedotkli a jej hospodárstvo bolo stále založené na remeselnej výrobe, vinohradníctve a lesnom hospodárstve. Počet obyvateľov začal rásť pomalšie ako v blízkom Pezinku, a hoci sa Modra stala v roku 1920 sídlom pezinského okresu, pravdepodobne sa tak stalo nie pre jej

význam, ale vďaka faktu, že vtedajší predseda Bratislavskej župy bol pôvodom Modran. Po druhej svetovej vojne sa okresným mestom stal Pezinok a naň sa aj zamerala socialistická industrializácia, zatiaľ čo význam priemyselnej výroby v Modre nepresiahol lokálnu úroveň (Žudel, Dubovský a kol. 2006).

Analýza domového fondu

Výstavbu domového fondu sme rozdelili do desiatich časových období rôznej dĺžky, ktoré odrážajú zmeny architektonických štýlov a vizuálnej stránky domov. Obdobia do roku 1904 vychádzajú zo slohovej analýzy pamiatkového prieskumu (Bajaníková 1996), kde sme sa opierali o približný čas výskytu jednotlivých slohov na území Slovenska. Následné rozdelenie vychádza z dostupných mapových podkladov a podľa možnosti sa viaže na historické udalosti, ktoré mali vplyv na charakter architektúry. Ide najmä o medzivojnové obdobie, obdobie socializmu a transformačné obdobie, pričom posledné dve sú rozdelené na dve obdobia na základe mierne odlišného vývoja, v tomto prípade zohrávali úlohu najmä geografické faktory (procesy transformácie a urbanizácie v rôznych podobách).

Obr. 2. Vek domového fondu

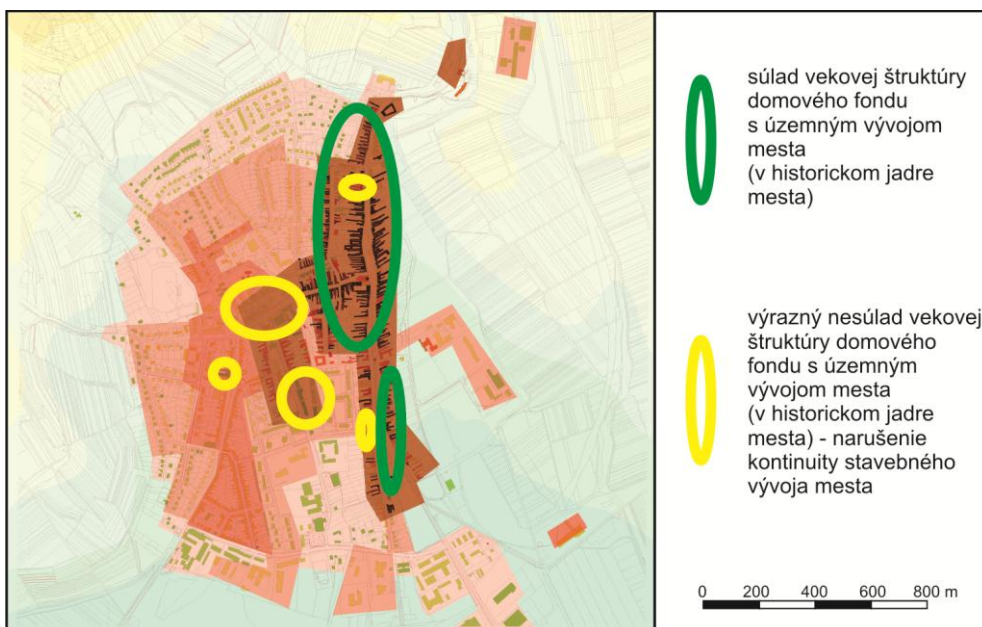
Jednou z charakteristických črt Modry je zachované historické jadro mesta takmer bez rušivých prvkov v podobe modernej výstavby. Centrum mesta tvoria renesančné meštianske dvojpodlažné domy postavené do polovice 17. storočia. Keďže sa pôvodné centrum postupne presunulo z oblasti pri cintoríne do oblasti dnešného Námestia Ľudovíta Štúra, staršie domy sa nezachovali a na súčasnej Dolnej ulici sa už nenachádzajú meštianske, ale vinohradnícke domy s architektúrou typickou pre malokarpatskú oblasť. Charakteristickou črtou Modry je kompaktnosť historickej zástavby, ktorú priamo v centre mesta naruša iba budova banky z medzivojnového obdobia postavená vo funkcionalistickom štýle. V súčasnosti je pamiatkovo chránený nielen domový fond, ale aj výhľady, ktoré celá hlavná ulica poskytuje. Reliéf extravilánu mesta spôsobil jeho rozširovanie iba na západ od hlavnej ulice, čím sa okrem domového fondu vo východnej časti mestského jadra zachovali aj prídometné záhrady a viniče v súčasnosti tvoriace významný krajinný prvok.

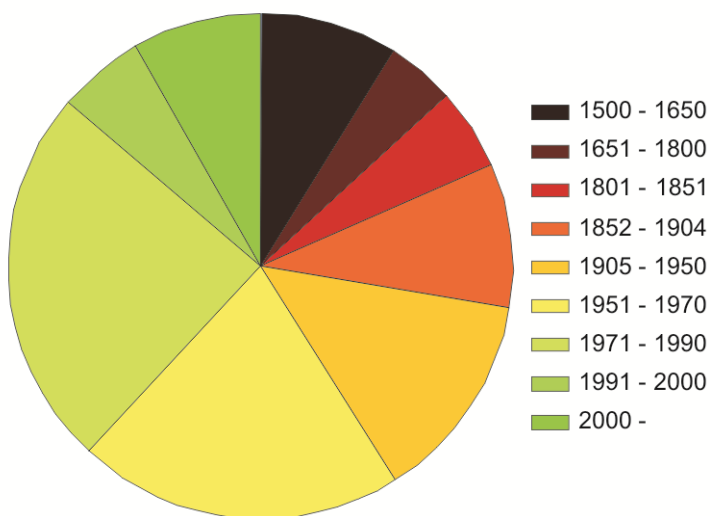
Obr. 3. Tradičný vinohradnícky dom z 18. storočia

Obr. 4. Dom zo začiatku 20. storočia

Obr. 5. Porovnanie plošného rastu intravilánu mesta a vekovej štruktúry domového fondu

Obr. 6. Veková štruktúra domového fondu

Vinohradnícka architektúra sa však neviaže iba na najstaršie zachované budovy, domy vinohradníckeho typu boli budované ešte aj v medzivojnovom období. Na rozdiel od pôvodného typu (obr. 3) však už väčšinou chýbajú hospodárske budovy a aj rozsiahlejšie podpivničenie. Spravidla chýba už aj spoločný dvor a vstupná brána na pozemok nerozdeľuje dom na dve časti, ale nachádza sa na boku budovy (obr. 4). Tento modernejší typ vinohradníckych domov sa vyskytuje hlavne v juhozápadnej časti mesta na uliciach Štefánikova a 1. mája, ktoré sa začali stavať na konci 19. storočia a dnes tvoria hlavnú komunikačnú tepnu pre osobné automobily. Z hľadiska regionálneho povedomia a tvorby identity teda nie je dôležitý len fyzický vek budov, ale aj ich vzhľad a to, ako zachovávajú charakter prostredia. V prípade Modry predpokladáme výrazné väzby architektúry na identitu – domnievame sa, že identita sa viaže najmä na vinohradnícke tradície mesta a tradičnú kultúrnu krajinu vrátane urbánnej krajiny. Okrem tradičnej architektúry tvorí *genius loci* Modry aj súbor budov podľa architektonického návrhu Dušana Jurkoviča pozostávajúci okrem viacerých rodinných domov aj z komplexu bytových domov pre mestských úradníkov z 30. rokov 20. storočia. Významné postavenie Modry v minulosti zanechalo stavebné pamiatky, ktoré nie sú pre mesto takej veľkosti (9000 obyvateľov) úplne bežné. Budovy súčasnej Pedagogickej a kultúrnej akadémie a Strednej vinársko-ovocinárskej školy z prelomu 19. a 20. storočia dotvárajú vnímanie mesta obyvateľmi ako bývalého centra kultúry a školstva. Okrem najstarších budov z obdobia renesancie tak možno historicky a krajinársky hodnotných budovách hovoriť aj v prípade objektov z konca 19. a začiatku 20. storočia.

Vnímanie estetickej hodnoty mesta je však ovplyvnené viacerými negatívnymi zásahmi väčšinou z obdobia socialistickej výstavby. Bola ovplyvnená hlavne panoráma mesta, ktorú výrazne pozmenila výstavba panelových domov. Pohľadu z dopravných komunikácií smerujúcich do mesta dominujú sídlisková zástavba a priemyselná zóna vybudovaná v južnej časti Modry. Naopak, prístupová komunikácia zo severu vstupuje do mesta priamo v pamiatkovej zóne a historická zástavba tak výraznejšie ovplyvňuje percepciu urbánnej krajiny. Spomínaný rozdiel medzi sledovaním územného vývoja mesta a skutočným vekom budov sa v Modre prejavuje najmä v oblasti Dukelskej ulice, ktorú pôvodne tvorili chudobné roľnícke domy, v 60. rokoch asanované kvôli nevyhovujúcemu stavu a výstavbe sídliska a parkoviska. Ide o jediný úsek hlavného cestného ťahu mestom, na ktorom sa nachádza zástavba z čias socializmu a naruša jeho historický ráz. Nahradzovanie budov novými okrem tohto prípadu pre-

bieha prirodzeným spôsobom a nepredstavuje výrazný zásah do celkového charakteru zástavby. Hlavne v južnej časti historického centra boli domy stavané v historizujúcom slohu typickom pre 19. storočie a aj v súčasnosti platia pravidlá upravujúce podobu nových domov a rekonštrukcii v pamiatkovej zóne.

Výstavba rodinných domov počas socializmu sa realizovala prevažne na mieste pôvodných vinohradov a nové časti mesta vznikli postupne v priestore medzi námestím na Dukelskou ulicou a západne od Štefánikovej ulice. Priestorový rast mesta je výrazne limitovaný reliéfom. Posledná etapa riadenej výstavby štvrte rodinných domov už prebiehala v svahovitom teréne a súčasná výstavba rodinných domov je rozptýlená rovnomerne po severnej a západnej hranici intravilánu. Bytové domy vznikajú v rámci zahusťovania existujúcej sídliskovej zástavby, nejde však o taký výrazný prejav suburbanizácie ako pri obciach v menšej vzdialenosti od Bratislavy (Šveda 2010).

Na základe hodnotenia veku jednotlivých budov možno konštatovať, že sa potvrdzujú predpoklady o Modre ako meste s výrazne zachovaným historickým jadrom s významným podielom budov s historickou hodnotou. Jedna štvrtina všetkých budov bola postavená do začiatku 20. storočia (obr. 6), z nich približne tretina je podľa pamiatkového prieskumu (Bajaniková 2006) postavená v renesančnom slohu, ktorý sa na našom území používal približne do polovice 18. storočia. Takmer polovica budov vznikla v období socializmu hlavne vďaka domovej a bytovej výstavbe, neznamenalo to však veľký zásah do existujúceho domového fondu, ktorý by bol pre svoj nízky štandard pravdepodobne aj tak neskôr nahradený. Socialistická výstavba bola rozložená rovnomerne počas celého obdobia, pričom zároveň vznikali rodinné aj bytové domy. Po roku 1989 nastal útlm a väčšina domov postavená v tomto období tvorí jednu ulicu radovej zástavby, ktorá bola dokončeným projektom z čias socializmu. Významnejší nárast počtu domov po roku 2000 so sebou priniesol architektonickú heterogenitu, keďže mimo pamiatkovej zóny nie je vzhľad budov výrazne regulovaný a zo strany staviteľov nie sú evidentné snahy o dodržanie pôvodného architektonického rázu.

Záver

V práci sme sa pokúsili načrtnúť jednu z metód historickogeografického výskumu, ktorá môže byť výrazne nápomocná pri štúdiu identity regiónu. V prípade mesta Modra sa preukázalo, že tradičný spôsob mapovania priestorového rastu mesta nemusí postihnúť všetky aspekty jeho vývoja a vyskytujú sa pri ňom viaceré nepresnosti. Časť Dukelskej ulice je síce súčasťou intravilánu niekoľko storočí, ale v súčasnosti na nej stoja bytové domy a verejné budovy z obdobia socializmu a na percepciu Modry ako historického mesta pôsobia negatívne. Naopak, zástavba rodinných domov zo začiatku 20. storočia, kedy vznikla nová mestská štvrť, kopíruje tradičnú architektúru vinohradníckych domov a napriek relatívne mladšiemu veku dotvára historický charakter mesta. Sme si však vedomí istých limitov takéhoto výskumu, ktorá vychádzajú predovšetkým z dostupnosti údajov o veku budov. Pri výskume rastu miest približne od 20. storočia sa dá odvodiť z katastrálnych máp, no staršie obdobie vyžaduje podrobný terénny výskum a v našom prípade sme vychádzali aj zo slohovej analýzy objektov vykonanej Pamiatkovým úradom. Je teda zrejmé, že v prípade väčších miest je takýto výskum veľmi náročný a bude vyžadovať dôvernú znalosť skúmaného prostredia. Taktiež je potrebné pripomenúť, že tento výskum odhaľuje len jeden z predpokladov na vznik regionálnej identity a na zistenie skutočného vplyvu charakteru zástavby na jej vytvorenie je potrebné vykonať dotazníkový prieskum medzi obyvateľstvom, ale práve odhalenie podrobností vo vývoji mesta je nevyhnutným predpokladom úspešného zavŕšenia ďalšieho kvalitatívneho výskumu. Sme toho názoru, že opísaný prístup k historickogeografickému vývoju mesta prispieva do budúcnosti k tomu, aby bolo možné pri aplikácii analogických výskumov iných sídiel pristupovať k širšie koncipovaným komparatívnym analýzám vzťahov medzi formovaním regionálnej identity a historickými krajinnými štruktúrami.

Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA č. 1/0540/16: Sociálne, ekonomické a environmentálne determinanty rozvoja a transformácie regiónov: regionálnogeografický prístup

Literatúra

- ANTROP, M. 2005: Why landscapes of the past are important for the future? *Landscape and urban planning*, 70, 21-34.
- BAJANÍKOVÁ, V. 1996: *Modra. Slohová analýza objektov*. Bratislava (Slovenský pamiatkový ústav).
- BROWN, G. 2006: Mapping Landscape Values and Development Preferences: a Method for Tourism and Residential Development Planning. *International journal of tourism research*, 8, 101-113.
- BROWN, G., RAYMOND, C. 2007: The relationship between place attachment and landscape values: Toward mapping place attachment. *Applied geography*, 27, 89-111.
- GURŇÁK, D. 2015: Náčrt historicko-geografickej analýzy územného vývoja mesta (na príklade Popradu a Nového Mesta nad Váhom). *Studia Historica Nitriensia*, 19(1), 37-52.
- KASALA a kol. 2009: *Ekonomická, kultúrna a sociálna transformácia vybraných lokalít Slovenska*. Bratislava (Kartprint).
- LACIKA, J. 2015. Geografický prístup k výskumu kultúrnych pamiatok a historickej kultúrnej krajiny (na príklade Podmalokarpatského regiónu). *Geografický časopis*, 4, 359-378.
- MANSVELT, J., PEDROLI, B. 2003: Landscape – a matter of identity and integrity. In Palang, H., Fry, G. eds. *Landscape interfaces. Cultural heritage in changing landscapes*. Dordrecht (Springer Science & Business Media), 375-394.
- MAPOVÝ PORTÁL HISTORICKÉHO ATLASU MĚST ČESKÉ REPUBLIKY 2016: <http://towns.hiu.cas.cz/>.
- PAASI, A. 1986: The institutionalization of regions: a theoretical framework for understanding the emergence of regions and the constitution of regional identity. *Fennia*, 164, 105-146.
- ŠVEDA, M. 2010: Bytová výstavba v zázemí Bratislavy v kontexte suburbanizačných procesov. *Geographia Cassoviensis*, 4, 225-230.
- VENČÁLEK, J. 2013: *Slovensko-český cezhraničný región. Genius loci*. Prešov (Prešovská univerzita v Prešove), 423 p.
- ŽUDEL, J., DUBOVSKÝ, J. M. et al. 2006: Dejiny Modry. Modra (Mesto Modra) 688 p.
- Katastrálna mapa Modry, 1851
- Katastrálna mapa Modry, 1904
- Historická ortofotomapa Slovenska 1950, dostupné na <<http://mapy.tuzvo.sk/HOFM/>>
- Katastrálna mapa Modry, 1988

Analysis of housing stock as one of the factors of town identity (case study of the town Modra)

Anna MÁRIÁSSYOVÁ, Daniel GURŇÁK

Summary: Although the urban development and its current state is clearly an important part of identity formation, current historico-geographical researches of towns are often limited to spatial growth. We argue that this method is inaccurate, because it cannot identify the changes, which happened in the previously built-up area. Especially in post-soviet

countries, where large parts of historical districts were often demolished and replaced by new buildings, it is necessary to examine the urban development in more detail. That is why the studied town of Modra was analysed on the building level, which provides detailed information about the housing stock possibly affecting regional identity. Buildings were divided into ten groups according to their age, where five of the groups were from the 20th century. The analysis has confirmed the assumption that this kind of research is more precise than mapping the urban growth. There are parts of the town, though built-up for several centuries, where buildings were replaced during socialism, and, on the other hand, new district built in the beginning of 20th century has maintained the appearance of traditional houses of Malé Karpaty wine producing region. Identity is based on (not only) urban landscape as a whole, but there are specific, the most valuable areas in each town. However, there are some limitations regarding this research. The first is the availability of information about the age of housing stock, especially of the historical buildings. Field-work is required in this case along with cooperation with architects. This research also reveals only one of the parts of regional identity and for discovering the real impact of housing stock on its formation it is necessary to conduct an enquiry with inhabitants to reveal the real impact of urban landscape on regional identity.

Fig. 1. Spatial growth of built-up area of the town Modra

Fig. 2. Age of housing stock

Fig. 3. Traditional vineyard house from the 18th century.

Fig. 4. House from the beginning of 20th century

Fig. 5. Comparison of urban growth and the age of housing stock

Fig. 6. Age structure of housing stock

Adresy autorov:

Mgr. Anna Máriássyová
Katedra regionálnej geografie, ochrany a plánovania krajiny,
Prírodovedecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave
Ilkovičova 6, 842 15 Bratislava
mariassyova@fns.uniba.sk

doc. RNDr. Daniel Gurňák, PhD.
Katedra regionálnej geografie, ochrany a plánovania krajiny,
Prírodovedecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave
Ilkovičova 6, 842 15 Bratislava
gurnak@fns.uniba.sk